

köthetők le, mint tevékeny résztvevők ebben a szerepkörben, az imperializmus mellé, hiszen itt lehetőség nyílik vezetőhelyek elfoglalására és arra, hogy az uralkodó osztályokhoz kapcsolódjanak.

Ezek csak kiragadott példák és a társadalmi élet sok más formája is lehetőséget ad az imperialista gondolat terjesztésére. De mindegyik arra irányul, hogy a hódítás és terjeszkedés szükségességét a tömegek elhigyjék és érdekében — adott alkalommal — cselekedjenek is. *A dolgozó nép létérdeke és a társadalom fejlődése szöges ellentétben áll az imperializmus törekvéseivel.*

De ahhoz, hogy a város és a falu dolgozói ezt meglássák, meg kell szabadítani magukat az imperialista gondolatvilág minden behatásától. Ehhez le kell vonniok az elébük tornyosuló tényekből a tanulságokat. Föl kell fedniök saját maguk előtt a valóságot, hogy ezáltal kiegészítsék gondolatvilágukat az osztályharcos, imperialista-ellenes világnézettel. Az út az imperializmus gondolatvilágától a szocialista világnézetig elméleti és gyakorlati harcokon át vezet.

Hajdú Vilmos — Rudas Béla

.....

Templomos Stupeczky

Ált a bál a katolikus legényegyletben és Lorányik Theobaldus, a szép pap, bánatosan mosolygott. Így mosolygott ő mindig, még a gyónatószeiken is és még a vétek nélkül való asszonyok is szívesen gyóntak neki. Igaz, hogy ilyenkor nem láthatták a bánatos mosolyt, mely olyan volt, mint a tikkasztó nyári nap, ha könnyed felhő-fátyol takarja el arcukat, de hallották a hangját, mely hasonlított az orgona bűgéséhez, ha elmélázott rajta a dirigens chori. Meleg, illatos zefirként simogatta ez a hang az asszonyok szívét, amely megnyílt a szép Theobaldus előtt, mint a templomajtó, ha imára várja a híveket. Csak a szószéken nem mosolygott, amikor az eretnokség és hitetlenség ellen prédikált.

— Jaj annak, ki elfordul az egyháztól — szokta volt mondani, mert attól elfordul szeretet és boldogság. Olyan az, mint a lehullott csillag, amely mocsárba vész, vagy mint pestisesbeteg, kit messze kerülni kell.

Ilyenkor rekedt és szívet remegtető volt a hangja, mint az oroszlán bömbölése. A hívek vadul néztek szét a templomban, nincs-e hitetlen közöttük, hogy szétmarcangolják. Nem volt, nem is lesz talán soha abban a kis papi városban. Az ilyen prédikációk hatása csak este nyilvánult meg különösebben, amikor beverték a református, vagy a zsidó temptom ablakait.

Ált a bál és Theobaldus, a szép pap bánatosan mosolygott. Ő volt a katolikus legényegylet elnöke s hívségesen töltötte be ezt a tisztét is. Táncrea serkentette az ifjakat, finom és malasztos elmésségeket mondott az asszonyoknak és szaporán koccintott a férfiakkal. A cigányt is dirigálta: no talán már elég is lesz a francia négyesből, gyerünk csak azzal a csárdással. Eközben mosolygott, bánatosan, kedvesen. Gyönyörű arca

kissé kipirult az italtól, üde, piros ajkai közül kiragyogtak remek fogai és ragyogott a magas, derűs homloka is, fejfelé emelkedett az emberek közül — egy Apolló reverendában.

Büszkén, boldogan nézegette ezt a reverendát Stupeckzy Adorján, a reverendaszabó. Ma liferálta. Pótamunka volt, éjjel is dolgozott rajta és a felesége is segített neki. Redő nélkül simult a reverenda a szálegyenes derékhez, melynek karcsúságát kiemelte a szorosra kötött, fényes cingulus. Stupeckzy művében gyönyörködött, szaporán sodorta gyér bajuszát.

— No, ilyen reverendája a primásnak sincs sok.

Lassan, alázatosan közeledett a paphoz. Megvárta, míg feléje fordul és megszólította:

— Jó a ruha, főtisztelendő úr?

— Jó, kedves barátom.

— Hát tetszik? Óh! Örülök. Hajnali három óráig dolgoztam rajta és féltem, hogy ezért valami hiba lesz benne. Aztán úgy elaludtam, hogy mire eljött a mise ideje, a feleségemnek kellett felverni. Úgy siettem a misére, mint a bolond. És a templomban egy miatyánkot is mondtam azért, hogy jó legyen a reverenda.

— Maga derék ember Stupeckzy. Hát minden reggel jár a misére?

— Minden áldott reggel. Amióta meglett a fiam és a feleségem kigyógyult a tejlázból. Akkor megfogadtam.

A szép Theobaldus a szabó vállára tette fehér, erős kezét.

— Látja, ez rendjén van. Meg is segíti az isten.

— Még valamit megfogadtam akkor, főtisztelendő úr.

— Nos, mi az?

— Ez akkor volt, mikor az asszony nagyon félrebeszélte és minden tiszta pillanatában a főtisztelendő urat kívánta, hogy szolgálta ki neki a szentséget. Én láttam, hogy akkor a főtisztelendő úr is sírt, a könnyek végigfolytak az arcán és remegett a hangja. Micsoda pü-p, micsoda ember, — gondoltam — hogy együtt érez a szenvedőkkel. Ahogy az írásban van. És akkor, amikor majd meghasadt a szívem, megfogadtam, hogy a gyereket, ha megmarad, az istennek nevelem én is.

Stupeckzy Adorján szürke, apró szeméibe könnyeket csalt a visszaemlékezés. A pap mind a két kezével végigsímogatta szép arcát.

— Ezt is helyesen tette, kedves barátom.

Ezzel elfordult és otthagya a meghatott reverendaszabót, aki csillogó szemekkel nézett utána. A cigány valami bolondos polkát muzsikált, de Stupeckzy szívéből szent zsolozsmák szálltak ki s a hideg, elhagyott utcákon keresztül hazaszállottak a Tizenkét Apostol utcai lakásba, ahol fehér függönyös gyerekágyban pihent az istennek leendő szolgája. Áldás reád és békeség neked! mormogták áhítatosan ajkai. A reverendaszabó sovány fantáziáját megihlette a maga szentséges elhatározása. Olyan vagyok, mint Ábrahám, ki nem sajnálta fiát az istentől, — gondolta. S ahogy meredt szemmel bámult bele a bálterem nehéz, párázatos levegőjébe, kékes, szent ködök keltek a padozatból, finom tömjénszagot érzett és látta a fiát, amint az oltáron tevékenykedik, fehér miseíngben, szigorú, áhítatos arccal, szent szavak csöngenek ki a szájából és lóbálja a füstölőt. Óh, öröm, óh mely öröm! . . .

Lassan, lehajtott fejfelé közeledett hozzá felesége, Erzsébet.

— Adorján, mit beszéltél a főtisztelendő úrral?

Nagy, kerek, áhítatos szemekből fürkésző sugár lopva szökkent ki és elpihent a reverenda szabó arcán. Táncból jött az asszony, a püspöki rezidencia portása, erős, asszonykedvelő ember ugyancsak megforgatta. Szűk melle, mely szemérmesen rejtőzött a deszkasimára szabott blúz mögé, libegett és az öregasszonyosan fésült dús, szőke haj meg volt holtgatva. Piros, felhevült volt Erzsébet asszony máskor oly halovány orcája s az ura meglepetve gyönyörködött benne.

— No, ha sokat viszlek bálba, még visszakapod a lánykori színedet. Hát jól mulatsz?

— Csak ne vigyél többet bálba. Nem kell ez nekem. Jobb nekem a gyerek mellett vagy a templomban.

Stupeczky szemei szeretettel símogatták végig az asszonyt.

— No, ha megérjük, együtt látjuk majd mind a kettőt: a gyereket a templomban. Most mondtam meg a főtisztelendő úrnak.

— Oh! Az asszony testén könnyű reszketés futott át. Hát ezt beszélted vele?

— Ezt.

— És mit mondott?

— Mit mondhatott volna? — megdicsért.

Stupeczky megfogta az asszony kezét s kivezette a bálteremből. Kimentek a folyosóra s az ablakon át némán bámultak ki a csikorgó, csillagos éjszakába. A férfi a fiára gondolt.

Az asszony forró homlokát az ablak üvegéhez szorította. Fönt a magas mennyeek boltján még ott ragyogott a göncöl szekere, ismerős kísérelője a szegény embereknek . . . Hétágú gyertyája a rejtelmes sötétségnek, világíts be egy egyszerű asszonyi szívbe, mely fürdik istenhez való alázatosságban, reszket vakmerő gyöngeségében és vonaglik a kintől, tilos gyönyörűségében! Te jó csillagzat, mezők, falvak, kisvárosok csillaga, mely itt ragyogsz most a büszke székesegyház felett is, mutasd meg az utat annak, ki eltévedett. Mit tegyen az, ki lelkének minden erejével imádja Jézust, de szívében és vérében elhatalmasodott a sáttán? Láttál-e már ilyen asszonyt, furcsa göncöl szekér? Láttál-e, szántad-e, segítettél rajta . . .? Vagy te büszke, dicső székesegyház, minden jó szenteknek gyülekező helye, hol annyi szent pap annyi remek misét mondott s a hívek térdeitől kopott a márvány padozat, istennek országra szóló háza, te segíts, te segíts! Szánjátok meg a szenvedőt méltóságos oltári szentségek, apostolok szobrai és hatalmas oszlopok, mik nem velsek nagyobb terhet, mint egy összemarcangolt asszonyi szív . . . Hajnal közeledett, mélán pislogott a göncöl szekere. És állt büszkén, hidegen, némán a székesegyház. Nincs segítség! részvétlenek a csillagok és alusznak a szentek . . .

Mikor a reverenda szabó felriadt merengéséből, nem volt mellette a felesége. Keresésére indult. Későre járt már az idő, a táncos kedv alább hagyott, de annál lelkesítőbben hatott az ital. Finom kanonoki borok kerültek az asztalokra s a megtisztelt mesteremberek ittak és megint ittak. A fiatalság már becsípett s halkán zümmögve, korhely nótákat dúdolt. Péter Flavius, messze vidék legrezesebb orrú barátja, ravaszúl hunyorgatott s verte hozzájuk a taktust.

Sem a táncosok, sem az ivók között nem volt az asszony. Lassan, bandukolva, kereste tovább Stupeczky s így ért a bálanya szobájába,

melyből a megtisztelt méltóságos asszony már éjfélkor eltávozott. Gondolat nélkül, a kereső emberek ösztönszerűségével nyitotta ki az ajtót Stupeczky. Ott ült Theobaldus s előtte térdelt Erzsébet asszony. Térdelt és fejét a pap fehér, kövér kezén nyugtatta. Gyöngé, hervatag testét fuldokló zokogás rázkódtatta, a remek haj biláttan omlott alá keskeny vállaira. Másik kezét a pap Erzsébet fején pihentette. És mosolygott szépen, bánatosan.

— A fiam . . . a fiamat áldozom fel . . . A fiam . . .

A reverenda szabó megbűvölten állt az ajtóban. Szemeivel, amikkel annyit fordult a magas mennyekben lakó úristenhez, a keresztre feszített isten fiához és a lelkével, amely telistele volt hittel és alázattal, élő szent képet látott, amilyent nem festettek az egyház piktorai sem.

Kilépett és nesztelenül tette be az ajtót maga után.

*

Jött egy ős, ködös reggelekkel, verőfényes delekkel, nedves szelekkel és elvitte Stupeczky Adorjánét. Elhervadt, letört, mint a rózsakoszorúk, amiket beteg és fiatal szívek raknak Szent Antal szobra elé. Dolgozott, nevelte fiát, járta a templomokat s este, ha ráérő ideje volt, sóhajtván bámult ki az éjszakába. Szeretettel szólt mindig az urához, csak csókolni nem hagyta magát tőle. A szent szoknyák készítője eleinte sértve érezte magát férfiúi méltóságában s elment a paphoz, elpanaszolta bánatát, tanácsát kérte. Lorányik Theobaldus összeráncolta a szemeit s ezúttal nem mosolygott. Aztán megvizsgáلتa Stupeczkyt, elmesélvén neki egy régi korbéli Siciliában élt előkelő polgár történetét, akinek álmában megjelent Gábrriel arkangyal, szüziességre serkentve őt, mert a megkímélt asszonyát tisztán kívánják bírni az égiek. A sicíliai polgár szót fogadott s ezért, mikor meghalt, lelkét az angyalok zengő kara kísérte az úr elé s később boldoggá avattatott.

Stupeczky nem igen értette az esetet. Különösen azt nem, hogy mi köze neki, aki magyar ember és hitves társává tette született Gróh Erzsébetet, ama sicíliai polgárhoz? Avagy ő is kiválasztottja lenne az úrnak? Egy közönséges reverenda szabó, napzámos fia? Ám ki tudhatja az úr akaratját, ki láthat bele útjainak rejtelmességébe? A paptól hazajövet, bement egy útbaeső kápolnába és buzgón imádkozott. Attól megnyugodott kissé.

Múltak a hetek, hónapok, híre ment Stupeczky remek reverendáinak, az üzlet egyre jobban ment s az asszony egyre betegbb lett. A templom, a sok munka, a beteg asszony látása eloltották Stupeczky szerelmes lobbanásait és a lelke legmélyéből nem egyszer szivárgott fel a gondolat, hogy íme, ő is hasonló életet él, mint ama emlékezetes sicíliai. Megrettent, amikor az első vércsepp kibuggyant Erzsébet asszony száján s felvitte Pestre a tanárokhöz. A vonaton az asszony sírva borult az úra vállára.

— Nekem már végem! Köszönöm, hogy olyan jó vagy hozzám. Én olyan rossz voltam hozzád.

Erre Stupeczky elmesélte neki a sicíliai polgár történetét, levonván abból a következő okulást:

— Neked is meg kell halnod, nekem is. De aki úr parancsolatja szerint él, az méltóságban él odafent, még ha reverenda szabó is volt idelent.

Erzsébet asszony egy percig meredten nézte az urát, aztán gonoszul elkacagta magát. Kacagott nevetlenül, mint a rossztermészetű nők szoktak, kibuggyant száján a vér s kacagása hörgő üvöltéssé vált — mintha a romboló sátán kacagott volna ki a sorvadó tüdejéből.

Aztán sirdogált az asszony egész Budapestig. A neves doktorok megcsóválták a fejüket s nem írtak orvosságot. Mondtak egyet-mást, semmiségeket s hazaküldték őket. Ebből megértették, hogy nincs mentés.

Meghalt. Temetésén ott volt a félváros. Lorányik Theobaldus ment a felvirágozott koporsó után, lehajtott fővel, bánatos méltósággal, mint ilyenkor illik. A sír felett ékes beszédet mondott, a megindult hívek alig értették mit mond, csak a lágy, remegő hangját hallották s a kövér-könnyeket látták, amik olykor-olykor végigpergették szép, szomorú arcán. Mindenki sírt, még a zsidó lapszerkesztő is.

Mikor aznap éjszaka a gyászba borult Stupecky rádült a hideg, árva ágyára, így szólt önmagához:

— Most már nincs asszony. Most már a lelkemben is úgy élhetek, mint ama sicíliai.

*

Aztán múltak az évek és rogyant ember lett a reverendaszabó. Az üzlettel felhagyott, mégis egész nap lótot-futott. A görbelébű, ráncos képű, cingár öreget ösmerte minden gyerek s az utcáról, amelyen látták, tudták, hogy honnan jön, hova megy. De még az időt is tudták.

Tíz óra van, mert templomos Stupecky most megy a barátok templomába.

— Dél már elmúlt, mert Stupecky most jön az öreg templomból.

— Ott megy a templomos, ötórán letániára.

Nem is hiánna az ember, mennyi dolga van annak, ki lemondva e világ hivalkodásairól, istennek szenteli életét, úgy, ahogy azt szentek, próféták, nagy papok előírták. A hajnali harangszóra már imádkozásra serkent, reggeli öt óraker már verejtekezve vonszolta Stupecky öreg testét a várhegyre, ahol a székesegyház állott. Itt tudott legjobban ájtatoskodni. Gyakran egymaga volt az óriási templomban, melyet négy primás épített. Különösen havak, vagy nagy esők idején. Ült a padban, vagy térdelt egy-egy neves szent szobra előtt és szemeit gyönyörködve jártatta végig a székesegyház irtóztatóan nagy boltozatán, a félhomályba borult főoltár szépségein, a húsz öl magas márványfalakon, az üveg-festményű ablakokon, amiken tompítva, barnásan szűrődött át a világosság. Sokszor köhögésre erőltette magát, hogy hallhassa a visszhangot, mely hosszan kongott-bongott végig a templom óriási hajóján s a másvilági rejtelmekről ábrándozó reverendaszabó úgy vélte, hogy ez a hang az itt lakozó szentek szellemének a szava. Néha, mikor az első napsugár végigszökken az oltáron s az emeletmagas oltárképen, ott látta feleségét, szomorúan, fehér lepelben, mint ahogy a ravatalon feküdt.

— Erzsébet, jó, hű nőm, — gondolta magában, hozzád méltó életet élek.

Nyolc óraker már ott volt a kanonokok háza melletti kápolnában, ahol felváltva miséztek a kanonokok a Grassalkovichok, Simonffyok, a Zichyek, a Kuklánderek s mindama nagyhírű familiák tagjainak lelke-üdvösségéért, akik e célra szent alapítványokat tettek. Legszívesebben

hallgatta Lorányik Theabaldust, aki immáron a kanonoki méltóságba emelkedett s aki oly gyönyörűen danázta el a szép latin énekeket, mint senki más.

— Értem is lesz, aki misét mond.

Ilyenkor a fiú jutott eszébe, aki Lorányik kanonok jóvoltából a bécsi Pázmáneumban készült a szent hivatásra. Onnan tanultabban, csiszoltabban kerülnek ki a papok, a fiúból még kanonok is lehet, talán püspök is. Amikor erre gondolt Stupeczky, meg-megtapogatta a sok templomjárástól és térdeléstől remegő lábait és kérdezte: meddig bírják még ezek? Nem sokáig. Egy-két évig. Kár. Mily szép lenne megérni, hogy nagy pap lett a fiából.

A fiához való szeretet és gyönyörűséges érzés volt az egyetlen kapcsolás Stupeczky és a földi lét között. Ami gondolata nem az égieké volt, az mind a fiú alakja körül virágozott ki buján és szívesen. Álmatlan éjszakáit is ezek töltötték ki. De azért, ha kis gyerekeket látott az utcán, hébe-hóba, megdobbant az öreg szív. Milyen jó volna, ha neki is . . . Ha kis unokák lovagolnának a térdén . . . De aztán harsány hang kiáltott fel a lelkében: megfogadtad!

— Igen, megfogadtam. Megfogadtam Istennek.

És ilyenkor egy heti bűjtőt rótt ki magára büntetésül a bűnös gondolatokért.

Igy múltak lassan, nesztelenül az évek s elérkezett a nagy nap, amikor a pappá avatott ifjabb Stupeczky Adorján, egyházi nevén Tódor, első miséjét tartotta. A nevezetes alkalomra az ifju hazajött és patronusa, a mosolygó kanonok, kijárta azt a tisztességet, hogy az első misét a székesegyházban mondhassa.

Szép, tiszta júniusi reggel volt, Pünkösöd előtt való vasárnap. Langyos fuvalmak szálltak a Duna felől s nyiladozó orgonák, véresre érett pünkösdi rózsák illatát sodorták a székesegyházba. Tele volt a templom, azok is eljöttek, akik csak nagy ünnepeken szokták megmászni a vártemplomi hegyet, mindenki osztozni akart a szentéletű Stupeczky örömeiben s látni kívánta az újdonsült papot.

A nyugalmazott reverendaszabó az első sorban, a patronusoknak fentartott tisztelethelyen ült. Tágra nyílt szemekkel bámulta a padokat, képeket, még az oltár lépcsőit borító szőnyegeket is; sohse látta őket olyan szépeknek, mint most. A sovány, roskadt és alázatos assisi szent Ferenc, kinek szobra a székesegyház bal szegletében állott, mintha első mitotta volna arcának redőit, s nyíltan, mosolyogva nézett az oltár felé, hol istennek legújabb szolgája készült a munkára. A büszke és szigorú Pázmány Péter márvány vonásai is mintha megenyhültek volna . . .

Mélán és bánatosan zendült a büszke boltozatok alatt az orgonaszó. Tódor pap kitárta karjait, háttal fordult a hívek felé és mélyen meghajolt az oltár előtt. Aztán kiegyenesedett és felvette fejét, nézvé az oltárképet, mely Mária mennybemenetelét ábrázolta. Állt miként az erdő magányos fenyője, széles vállairól méltósággal omlott alá a fehér mise-ing, hullámos, szőke haja ragyogott, mint az aranyszálak. Halkan, mormolva kezdte a szent mondanivalót, aztán mind csengőbb, mind erősebb lett a hangja, így válik zúgássá a szellő susogása, ha az erdő fái közé csap. Csengett-bongott a mély bariton, szállt oltárról oltárra, szoborról

szoborra, szívről szívre. Megteit a székesegyház a reverenda-szabó fiának hangjától és a márvány falak visszhangzottak, mint mikor ezüst kalapáccsal ütik az üvegpoharat.

Az öreg Stupeczky lehajtotta a fejét. Nem birta a nagy fényességet és gyönyörűséget.

— Megértem. Megértem! — újjongott a lelke.

Most már két hang zendült az oltárról. Lorányik kanonok segédkezett az új pap első szent miséjén. A fiatal kezdte az egyház diadalmas énekeit, az öregebb folytatta. A fiatal kérdezett, az öregebb válaszolt rá. A fiatal meghajolt, térdet hajtott, lóbálta a füstölőt, az öregebb utána csinálta.

A reverendaszabó felvetette sovány madárfejét.

Egyforma két hang. Mintha egy orgonasípból zúgna ki mind a kettő. Így énekelnek párosan a fülemilék, így búgnak egymással a galambok.

Most megfordul a két pap és a hívek felé fordulva zengik az úr dicsőségét.

Stupeczky látja, hogy egyforma nagyok. És ahogy jönnek-mennek, hajladoznak az oltáron, ahogy lóbálják a kezeiket és integetnek, bólongatnak, ahogy néznek és szemeiket forgatják, az mind egy, mind egyforma.

— Milyen furcsa gondolta Stupeczky. Az áhitat kiröppent a lelkéből és józanul, hidegen, mint amikor szöveteket válogatott a boltosnál vizsgálta, hasonlított a két papot.

— Egyforma a hajuk színe. Egyforma a nézésük, de az öreg pap szeme barnás-szürke, a fiatalé kék. Anyjái is kék volt. A szájuk vágása is ugyanaz. És ahogy mozognak a testüket tartják, a fejüket illegetik, az olyan borzasztóan hasonlatos!

Rengett a nagy templom, az orgona minden sípjából viharos heveséssel zúdult ki a zene, szinte remegett a levegő és az orgonás hangok orkánja besodorta Stupeczky szívébe az iszonyatot.

Mi ez? A nagy oltárkép mintha fölfordult volna. Mária és az angyalok mintha fejjel lefelé repülnének, lefelé, ahol az ördög tanyázik!

Stupeczky elfordította a fejét az oltártól. Felnézett a színes ablakokra, nézte-nézte mereven az üvegfesményeket és zavaros szeme fura képeket rajzolt ott ki magának. Látta Erzsébetet a pap előtt térdelni, hallotta zokogását. Látta a papot Erzsébet ágya előtt sírni; hallotta Erzsébet gonosz kacagását a vonaton. Látta Erzsébetet az ágyban, ahol undorral, kétségbeesetten taszította őt el magától.

— Ne játszd velem, sátn! — nyögött a reverendaszabó.

A két pap most egymással szembeállott. A székesegyházon végigszökkenő napsugár elérte az oltárt s a nyájas, ragvógó fény megvilágította a két pap arcát. Mosolyogtak egymásra, barátsággal, szeretettel. Mosolyogtak szépen, bánatosan. Mintha Lorányik Theobaldus ifjító tákörbe mosolygott volna.

A reverendaszabó imádságos ajakáról irtózatossá váltak a szavak az ég felé, de elnyelte őket a viharzó orgonaszó. Tenger vészzei között ki hallja a magános hajós hajálordítását?

Erdsi Derső